

Fimmtudaginn 11. mars 1999.

Nr. 256/1998.

**Íslenska ríkið**

(Jón G. Tómasson hrl.)

gegn

**Páli A. Höskuldssyni**

(Lára V. Júlíusdóttir hrl.)

og gagnsök

Biðlaun. Sératkvæði.

*P starfaði hjá Áburðarverksmiðju ríkisins og naut réttinda og bar skyldur samkvæmt lögum um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Með lögum nr. 89/1994 var ríkisfyrirtækið lagt niður og rekstur þess falinn hlutafélagi. Í lögunum var ákvæði þess efnis að starfsmönnum Áburðarverksmiðju ríkisins skyldi boðið sambærilegt starf hjá hlutafélaginu og þeir gegndu áður hjá ríkisfyrirtækinu. P tók við starfi hjá hlutafélaginu en stefndi ríkinu til greiðslu biðlauna á þeim grundvelli, að staða hans hjá ríkinu hefði verið lögð niður. Talið var, að skýr dómafordæmi leiddu til þeirrar niðurstöðu að nýja staðan yrði ekki talin sambærileg hinni fyrri, þar sem P hefði ekki notið hinna sérstöku réttinda starfsmanna ríkisins í hinu nýja starfi sínu, svo sem biðlaunaréttar. Ekki var fallist á að lengdur uppsagnarfrestur hjá hlutafélaginu gæti komið í stað biðlaunaréttarins. Þar sem ósannað var, að P hefði með samningum við hlutafélagið fallið frá biðlaunarétti sínum á hendur ríkinu var ríkið dæmt til að greiða P fjárhæð biðlauna í sex mánuði.*

**Dómur Hæstaréttar.**

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Pétur Kr. Hafstein, Garðar Gíslason, Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson og Hrafn Bragason.

Aðaláfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar 18. júní 1998. Hann krefst aðallega sýknu og málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Til vara krefst hann verulegrar lækkunar stefnukröfunnar.

Málinu var gagnáfrýjað 29. september 1998. Af hálfu gagnáfrýjanda er þess krafist, að aðaláfrýjandi verði dæmdur til að greiða honum biðlaun að fjárhæð 1.281.039 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III.

kafla vaxtalaga nr. 25/1987, eins og greinir í héraðsdómi, frá 15. júlí 1994 til greiðsludags. Þá krefst gagnáfrýjandi málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti.

Í héraðsdómi kemur fram, að staða gagnáfrýjanda hjá Áburðarverksmiðju ríkisins var lögð niður á árinu 1994, þegar stofnað var hlutafélag um rekstur fyrirtækisins, sbr. lög nr. 89/1994 um stofnun hlutafélags um Áburðarverksmiðju ríkisins. Tók gagnáfrýjandi boði um starf hjá hlutafélaginu, Áburðarverksmiðjunni hf., frá og með 1. júlí 1994.

Hæstiréttur hefur um það dæmt allt frá árinu 1964, að 14. gr. þágildandi laga nr. 38/1954 um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins yrði túlkuð svo, að biðlaunaréttur væri fyrir hendi við niðurlagningu stöðu, þótt sá starfi, sem stöðunni fylgdi, yrði áfram ræktur á vegum annars aðila en ríkisins, sbr. H.1964.936. Í dómum réttarins 24. október og 7. nóvember 1996, sbr. H.1996.3169 og 3417, og fimm samhljóða dómum 5. nóvember 1998 kemur og fram, að ný staða verði ekki talin sambærileg hinni fyrri, ef henni fylgja ekki hin sérstöku réttindi, sem starfsmaður naut áður samkvæmt lögum nr. 38/1954.

Óumdeilt er, að gagnáfrýjandi naut í stöðu sinni hjá Áburðarverksmiðju ríkisins réttinda ríkisstarfsmanns samkvæmt ofangreindum lögum, þar á meðal biðlaunaréttar. Sá réttur fylgdi ekki starfi því, er hann tók við hjá Áburðarverksmiðjunni hf. Uppsagnarfrestur af hálfu vinnuveitanda var hins vegar lengdur úr þremur mánuðum í sex mánuði, þegar gagnáfrýjandi hóf störf hjá hlutafélaginu. Ósannað er, að með samningi gagnáfrýjanda við félagið um uppsagnarfrest hafi hann gagnvart aðaláfrýjanda afsalað sér biðlaunarétti samkvæmt 14. gr. laga nr. 38/1954. Verður heldur ekki á það fallist, að hinn lengdi uppsagnarfrestur geti komið í stað biðlaunaréttarins, enda er í eðli sínu ólíku saman að jafna, þegar litið er til stöðu ríkisins annars vegar og hlutafélags hins vegar. Starf gagnáfrýjanda hjá Áburðarverksmiðjunni hf. telst því ekki sambærilegt hinni niðurlögðu stöðu og skiptir frekari samanburður á kjörum gagnáfrýjanda hjá þessum tveimur vinnuveitendum hér ekki máli.

Samkvæmt framansögðu verður krafa gagnáfrýjanda um sex mánaða biðlaun tekin til greina, en í málinu er ekki tölulegur ágreiningur. Gagnáfrýjandi krefst dráttarvaxta frá gjalddögum launanna samkvæmt 1. mgr. 9. gr. vaxtalaga og skýrir drátt á kröfugerð á hendur aðal-

áfrýjanda með því, að boðið hafi verið dóms í sambærilegu máli starfsmanns Síldarverksmiðja ríkisins gegn íslenska ríkinu, en hann var kveðinn upp 7. nóvember 1996. Með hliðsjón af 6. gr. laga nr. 89/1994 og þeim ágreiningi, sem uppi var um túlkun samsvarandi ákvæðis í 7. gr. laga nr. 20/1993 um stofnun hlutafélags um Síldarverksmiðjur ríkisins, verður þó að telja, að gagnáfrýjanda hafi borið að kynna aðaláfrýjanda fyrirhugaða kröfugerð sína í beinu framhaldi þess, að fyrri staða hans var lögð niður og hann tók við nýju starfi hjá hlutafélaginu. Verða dráttarvextir því reiknaðir frá 27. mars 1997, er mánuður var liðinn frá kröfubréfi gagnáfrýjanda til fjármálaráðuneytisins 27. febrúar 1997. Niðurstaða héraðsdóms verður þá staðfest.

Aðaláfrýjandi greiði gagnáfrýjanda málskostnað fyrir Hæstarétti, eins og í dómsorði greinir.

#### D ó m s o r ð :

Hinn áfrýjaði dómur á að vera óraskaður.

Aðaláfrýjandi, íslenska ríkið, greiði gagnáfrýjanda, Páli A. Höskuldssyni, 150.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

#### S é r a t k v æ ð i Garðars Gíslasonar og Hrafns Bragasonar

Í héraðsdómi kemur fram, að staða gagnáfrýjanda hjá Áburðarverksmiðju ríkisins var lögð niður með lögum nr. 89/1994 um stofnun hlutafélags um Áburðarverksmiðju ríkisins. Öll hlutabréfin áttu við stofnun félagsins að vera áfram í eigu ríkisins. Í 6. gr. laganna var mælt fyrir um að starfsmönnum fyrirtækisins skyldi boðið sambærilegt starf hjá hinu nýja hlutafélagi og þeir gegndu áður. Síðan sagði í ákvæðinu: „Ákvæði 14. gr. laga nr. 38/1954 um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins á því ekki við um þá starfsmenn“.

Gagnáfrýjandi starfaði hjá Áburðarverksmiðju ríkisins og naut réttinda samkvæmt lögum nr. 38/1954. Honum var boðið starf hjá hlutafélaginu og tók því. Í máli því sem hér er til meðferðar telur hann að með því að staða hans var lögð niður hafi stofnast til handa honum réttur

til biðlauna samkvæmt 14. gr. laga nr. 38/1954. Ágreiningslaust er að gagnáfrýjandi átti rétt til þessara biðlauna frá aðaláfrýjanda ef hann hefði ekki þegið hið nýja starf. Ágreiningurinn í málinu lýtur hins vegar að því hvort hann eigi rétt á biðlaunum þótt hann hafi tekið við nýja starfinu.

Gagnáfrýjandi gerir kröfu til fastra launa í 6 mánuði, en til þeirra telur hann dagvinnulaun, laun fyrir fasta yfirvinnu svo og svokallaða desemberuppbót. Bendir hann á að Hæstiréttur hafi í svipuðum tilvikum viðurkennt að biðlaunaréttur væri fyrir hendi, ef hin nýja staða væri ekki sambærileg, það er að henni fylgdu ekki hin sérstöku réttindi sem starfsmaður naut áður samkvæmt lögum nr. 38/1954. Byggir gagnáfrýjandi á því að ráðningarkjör hans hjá hlutafélaginu hafi ekki orðið sambærileg. Við flutning málsins fyrir Hæstarétti bentu hann sérstaklega á ákvæði ráðningarsamnings síns hjá hlutafélaginu um samkeppnishömlur og að samkvæmt honum nyti hann ekki biðlauna.

Af hálfu aðaláfrýjanda er þessu mótmælt og því haldið fram að ráðningarkjör hans hafi í alla staði verið sambærileg, að minnsta kosti ekki lakari. Hefur aðaláfrýjandi lagt fram útreikning á lífeyrisréttindum gagnáfrýjanda. Kemur þar fram að réttindin séu sambærileg eftir breytingu fyrirtækisins í hlutafélag við það sem áður var. Gagnáfrýjandi hélt áfram að vera í Lífeyrissjóði verkfræðinga og voru iðgjöld áfram greidd af launum samkvæmt reglum sjóðsins. Að því er varðar ákvæði ráðningarsamningsins um samkeppnishömlur er þar að mestu leyti mælt fyrir um sömu atriði og gilda um öll fyrirtæki samkvæmt 2. mgr. 27. gr. samkeppnislaga nr. 8/1993 eða giltu um ríkisfyrirtæki almennt, sbr. 2. og 3. mgr. 34. gr. laga nr. 38/1954.

Gagnáfrýjandi hafði fyrir breytingu fyrirtækisins í hlutafélag 3 mánaða gagnkvæman uppsagnarfrest. Eftir breytinguna var uppsagnarfrestur hans sá sami og fyrr, en fyrirtækið varð hins vegar að segja honum upp með 6 mánaða uppsagnarfresti. Samkvæmt 14. gr. laga nr. 38/1954 átti hann fyrir breytinguna rétt á launum í 6 mánuði yrði staða hans lögð niður. Samkvæmt greinargerð er fylgdi frumvarpi með þeim lögum voru launin við það miðuð að maður ætti rétt á biðlaunum sem svöruðu til riflegs uppsagnarfrests. Er ekki annað fram komið en hann njóti uppsagnarfrests sem jafna má til biðlauna.

Af því er að framan hefur verið rakið verður ekki annað ráðið en að ráðningarkjör gagnáfrýjanda eftir breytingu fyrirtækisins í hlutafélag

metin í heild, hafi verið svo sambærileg við það er hann áður hafði, að hann eigi ekki, sbr. 6. gr. laga nr. 89/1994, rétt á biðlaunum. Ber því að sýkna aðaláfrýjanda af öllum kröfum gagnáfrýjanda í máli þessu.

Rétt þykir að hvor aðili beri sinn kostnað af máli þessu.

### **Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 29. maí 1998.**

Ár 1998, föstudaginn 29. maí, er Héraðsdómur Reykjavíkur settur í Dómhúsinu við Lækjartorg og haldinn af Skúla J. Pálmasyri héraðsdómara.

Fyrir er tekið héraðsdómsmálið nr. E-5420/1997: Páll A. Höskuldsson gegn ríkissjóði Íslands og kveðinn upp svohljóðandi dómur.

Stefnandi máls þessa er Páll A. Höskuldsson, kt. 030662-7419, Leirutanga 39, Mosfellssveit, en stefndi er ríkissjóður Íslands, kt. 550169-2829.

Málið var höfðað með stefnu áritaðri um birtingu af ríkislögmanni 19. nóvember 1997 og þingfest í Héraðsdómi Reykjavíkur 25. sama mánaðar.

Það var dómtekið 12. maí sl. að afloknum munnlegum málflutningi.

#### *Dómkröfur.*

Dómkröfur stefnanda eru þær, að stefndi verði dæmdur til greiðslu biðlauna samtals að fjárhæð kr. 1.281.039.- ásamt dráttarvöxtum skv. III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 af kr. 197.083 frá 15. júlí '94 til 15. ágúst s.á., af kr. 394.166 frá þeim degi til 15. september s.á., af kr. 591.249 frá þeim degi til 15. október s.á., af kr. 788.332 frá þeim degi til 15. nóvember s.á., af kr. 985.415 frá þeim degi til 15. desember s.á. og af stefnufjárhæðinni kr. 1.281.039 frá þeim degi til greiðsludags.

Auk þess krefst stefnandi málskostnaðar úr hendi stefnda, samkvæmt framlögðum málskostnaðarreikningi, sem miðist við gjaldskrá Lögmannsstofu Láru V. Júlíusdóttur hdl.

Stefndi krefst aðallega sýknu af öllum kröfum stefnanda og að stefnda verði tildæmdur málskostnaður úr hendi stefnanda að mati dómsins, en til vara, að stefnukröfurnar verði stórlega lækkaðar og málskostnaður verði felldur niður í því tilviki.

#### *Málavextir, málsástæður og lagarök.*

Stefnandi lýsir málavöxtum svo: Hann hafi ráðist til starfa sem efna-verkfræðingur hjá Áburðarverksmiðju ríkisins á árinu 1990. Um fast starf hafi verið að ræða og hafi launakjör hans miðast við launakerfi háskólamenntaðra starfsmanna hjá ríkinu.

Áburðarverksmiðja ríkisins hafi verið lögð niður með lögum nr. 89/1994 um stofnun hlutafélags undir nafninu Áburðarverksmiðjan hf.

Stefnandi hafi verið ráðinn til hins nýja hlutafélags og hafið þar störf 1. júlí 1994. Hann telur sig eiga rétt til 6 mánaða biðlauna vegna niðurlagningar starfs síns skv. 1. mgr. 14. gr. laga nr. 38/1954.

Í 6. gr. laga nr. 89/1994 sé kveðið á um það, að fastráðnum starfsmönnum Áburðarverksmiðju ríkisins skuli boðið sambærilegt starf hjá hinu nýja hlutafélagi og þeir hafi áður gegnt hjá Áburðarverksmiðju ríkisins. Ennfremur segi í greininni, að ákvæði 14. gr. laga nr. 38/1954 um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins eigi því ekki við um þá starfsmenn.

Sams konar ákvæði sé að finna í 7. gr. laga nr. 20/1993 um stofnun hlutafélags um Síldarverksmiðjur ríkisins. Starfsmenn Síldarverksmiðja ríkisins, sem hófu störf hjá nýstofnuðu hlutafélagi, hafi krafist biðlauna og leitað atbeina dómstóla um þá kröfu sína. Hæstiréttur hafi felld dóm um ágreiningsefnið 7. nóvember 1996 í máli nr. 90/1996 og tekið af tvímæli um biðlaunarétt fyrrum starfsmanns Síldarverksmiðja ríkisins, þar sem svo háttaði til, að hann hafði ráðið til starfa hjá hinu nýstofnaða hlutafélagi, þrátt fyrir að ákvæði 7. gr., að 14. gr. 1. nr. 38/1954 ætti ekki við um þessa starfsmenn.

Gunnar Jónsson hæstaréttarlögmaður hafi með bréfi dags. 27. febrúar 1997 gert kröfu til greiðslu biðlauna fyrir 8 fyrrum starfsmenn Áburðarverksmiðju ríkisins, þar á meðal stefnanda þessa máls. Kröfunni hafi verið hafnað af hálfu ríkisins með bréfi ríkislögmanns dags. 14. október s.á.

Stefnandi sé nú félagsmaður í Stéttarfélagi verkfræðinga og hafi ákveðið að fylgja kröfunni eftir fyrir dómstólum.

Hann kveðst byggja kröfu sína á hendur stefnda á því, að hann hafi starfað hjá stefnda á árabílinu 1990 og fram til 1. júlí 1994. Allan þann tíma hafi farið um kaup hans og kjör eftir þeim reglum, sem lög um réttindi og skyldur opinberra starfsmanna nr. 38/1954 (starfsmannalög) kveði á um. Í 14. gr. starfsmannalaganna sé mælt svo fyrir, að þegar staða sé lögð niður, skuli starfsmaður eiga rétt til biðlauna í 6 mánuði frá því að hann hætti starfi, hafi hann starfað í þjónustu ríkisins skemur en 15 ár, en í 12 mánuði hafi hann verið lengur í þjónustu ríkisins, enda hafi hann ekki hafnað annarri sambærilegri stöðu á vegum ríkisins.

Stefnandi vísar til þess, að samningur hafi stofnast milli sín og stefnda við ráðningu hans í starf á árinu 1990 um það, að starfskjör hans tækju mið af kjörum háskólamenntaðra starfsmanna hjá ríkinu. Hann hafi verið í föstu starfi hjá stefnda, þegar staða hans var felld niður 30. júní 1994 og því eigi hann rétt til biðlauna samkvæmt 14. gr. starfsmannalaga.

Ákvæði 6. gr. laga nr. 89/1994 um stofnun hlutafélags um Áburðarverksmiðju ríkisins brjóti í bága við jafnræðisreglu 65. gr. stjórnarskrárinnar og 11. gr. stjórnsýslulaga, þar sem um sé að ræða skerðingu á lögbundnum réttindum, sem einungis beinist að takmörkuðum hópi manna, sbr. dóm Hæstaréttar frá 7.

nóvember 1996. Starf það, sem honum stóð til boða hjá hinu nýstofnaða hlutafélagi í stað þess, sem felld var niður hjá ríkinu, geti ekki talist sambærilegt starf, þar sem starfskjör hjá hlutafélögum á almennum vinnumarkaði séu allt önnur en hjá opinberum stofnunum. Dómsstólar hafi túlkað 14. gr. laga nr. 38/1954 svo, að biðlaunaréttur sé fyrir hendi við niðurlagningu stöðu, þótt sá starfi, sem stöðunni fylgdi verði áfram ræktur á vegum annars aðila en ríkisins, sbr. Hrd. 1964.936 og Hrd. 1990.452.

Biðlaunakrafa stefnanda byggir á þeim föstu launum hans hjá stefnda, þegar starf hans var lagt niður, þ.e. dagvinnulaunum kr. 139.242 og fastri yfirvinnu kr. 57.841 á mánuði, eða samtals kr. 197.083 á mánuði í sex mánuði sem geri samtals kr. 1.182.498. Auk þess sé gerð krafa um fasta umsamda orlofsuppbót að fjárhæð kr. 89.541, sem greiðast skyldi í desember 1994. Þannig nemi biðlaunakrafa stefnanda kr. 1.281.039.

Dráttarvaxtakröfu sína byggir stefnandi á III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987, einkum 15. gr., en dráttarvaxtakrafan miðist við gjalddaga biðlauna, sem greiðast eigi með sama hætti og laun, þ.e. mánaðarlega miðað við 15. hvers mánaðar.

Málskostnaðarkrafan sé byggð á 129. gr. eml. nr. 91/1991 en krafan um virðisaukaskatt á málflutningsþóknun eigi sér stoð í lögum um virðisaukaskatt nr. 50/1988.

#### *Málsástæður og lagarök stefnda.*

Stefndi lýsir tilurð laganna nr. 89 frá 24. maí 1994 um stofnun hlutafélags um Áburðarverksmiðju ríkisins með þeim hætti, að nauðsynlegt hafi þótt að skjóta styrkari stoðum undir rekstur hennar með hliðsjón af því, að einkaréttur hennar til sölu á tilbúnum áburði hafi átt að falla niður 1. janúar 1995, sbr. bókun 8 um ríkiseinkarétt í EES-samningi.

Við flutning frumvarps til laga um stofnun hlutafélags um Áburðarverksmiðju ríkisins á árinu 1993 hafi veruleg óvissa ríkt um framtíð fyrirtækisins með óbreyttu rekstrarformi, eins og fram komi í greinargerð með frumvarpinu, svo og vegna væntanlegra reglna á vettvangi GATT, sem kynnu að leiða til samdráttar í framleiðslu búvöru hér á landi og þar með draga úr notkun tilbúins áburðar og því samsvarandi samdráttar í framleiðslu verksmiðjunnar. Með óbreyttu rekstrarformi hafi þótt sýnt, að ókleift myndi reynast að ná viðunandi rekstrarhagkvæmni miðað við áætlað framleiðslumagn. Hlutafélagiformið hafi þótt best henta til að skapa verksmiðjunni nauðsynlegan sveigjanleika, aðlög-unarhæfni og viðbragðsflýti í því skyni að tryggja framtíðarrekstur hennar. Þetta sé allt rakið í athugasemdum með frumvarpi til laga um stofnun hlutafélags um Áburðarverksmiðju ríkisins (Alþt. A 1993-1994, bls. 1270) svo og í fram-söguræðum landbúnaðarráðherra (Alþt. B 1992-1993, bls. 7071, og Alþt. B 1993, bls. 1429).

Landbúnaðarráðherra hafi á árinu 1992 falið Ólafi Ísleifssyni hagfræðingi og Hákonni Björnssyni, þáverandi forstjóra Áburðarverksmiðju ríkisins, að undirbúa nauðsynlegar breytingar á lögum um Áburðarverksmiðju ríkisins í samræmi við ráðgerð markmið. Þeir hafi með bréfi til landbúnaðarráðherra, dagsettu 4. september 1992, skilað drögum að lagafrumvarpi ásamt ítarlegri greinargerð. Í bréfinu sé tekið fram, að við samningu frumvarpsins hafi verið leitað til lögmanns Áburðarverksmiðju ríkisins um ráðgjöf um lagaleg efni.

Greinargerð þeirra Ólafs og Hákonar, bæði við lagafrumvarpið og einstakar greinar þess, hafi einnig fylgt orðrétt sem athugasemdir með lagafrumvarpinu, þegar það var lagt fram á Alþingi. Það hafi síðan verið lögfest óbreytt með lögum nr. 89/1994 með þeirri einu breytingu, að bætt var við ákvæði um stjórn hlutafélagsins.

Í athugasemdum frumvarpshöfunda um 6. gr. segi m.a., að þar sem ákvæðinu sé ætlað að tryggja fastráðnum starfsmönnum Áburðarverksmiðju rétt til sömu starfa hjá hinu nýja hlutafélagi og þeir áður hafi gegnt, þyki ákvæði 14. gr. laga nr. 38/1954 ekki eiga við.

Stefnandi hafi verið starfsmaður Áburðarverksmiðju ríkisins frá árinu 1990 með starfsaldri frá 1. janúar það ár. Hann hafi verið ráðinn til hins nýja hlutafélags frá 1. júlí 1994 í sama starf og hann áður hafi gegnt og engar athugasemdir gert. Það hafi fyrst verið með bréfi lögmanns síns 27. febrúar 1997 að þeirri skoðun hafi verið lýst, að starf það, sem stefnandi nú gegni, sé ekki sambærilegt fyrra starfi hans hjá ríkisfyrirtækinu.

Hin breytta starfs- og samkeppnisaðstaða verksmiðjunnar hafi verið skýrð á fundi 30. júní 1994 og jafnframt hafi þar komið fram, að tilgangur lagabreytingarinnar hafi verið sá að tryggja áframhaldandi starfsöryggi starfsmanna verksmiðjunnar. Þennan fund hafi Hákon Björnsson, forstjóri verksmiðjunnar, sótt, allir framkvæmdastjórar og fyrirsvarsmenn einstakra rekstrarþátta, þar á meðal stefnandi, auk Sveins Snorrasonar hrl. og Geirs Gunnarssonar, fyrrv. alþm., sem báðir hafi síðan tekið sæti í stjórn hlutafélagsins. Enginn viðstaddra hafi borið því við, að þau störf, sem stóðu þeim til boða hjá hlutafélaginu, væru ekki hin sömu eða sambærileg þeim, sem viðkomandi hafði gegnt hjá ríkisfyrirtækinu og enginn þeirra hafði fyrirvara um það við gerð ráðningarsamnings. Enginn viðstaddra hafi kosið að hætta og þiggja biðlaun, að undanskildum verksmiðjustjóranum, sem áður hafði tekið ákvörðun um að láta af störfum, enda skammt til eftirlaunaaldurs hans.

Í öllum ferli undirbúningsins að hlutafélagsstofnuninni hafi enginn þeirra starfsmanna, sem nú geri kröfu um biðlaun, gert nokkrar athugasemdir eða fyrirvara af nokkru tagi. Þessum starfsmönnum hafi þó öllum verið ljóst, að gengið hafi verið út frá því við ráðningu þeirra hjá hlutafélaginu, að verið væri að mati viðsemjenda að bjóða sambærilegt starf. Þeim hafi þá átt að vera í löfa

lagið að hafa uppi andmæli eða að tjá sig með öðrum hætti, ef þeir kysu að fara fram á biðlaun.

Stefndi byggir á því og leggur ríka áherslu á það, að 6. gr. laga nr. 89/1994 veiti starfsmönnum ekki hvoru tveggja rétt til forgangs til starfs og rétt til biðlauna.

Stefndi hafnar þeim sjónarmiðum stefnanda, að 6. gr. laga nr. 89/1994 brjóti í bága við almenna jafnræðisreglu, þar sem um sé að ræða skerðingu á lögbundnum réttindum, sem einungis hafi beinst að þröngum hópi manna. Þvert á móti sé á því byggt, að 6. gr. laga nr. 89/1994 skerði ekki biðlaunarétt, samkvæmt 14. gr. laga nr. 38/1954. Tilgangur lagareglunnar hafi verið sá að veita starfsmönnum Áburðarverksmiðju ríkisins forgangsrétt til starfa hjá hlutafélaginu við stofnun þess. Starfsmenn hafi átt val um, hvort þeir nýttu sér þann forgang og hlutu því að hafa litið svo á, að starfið hjá félaginu væri sambærilegt því starfi, sem þeir hafi áður gegnt hjá Áburðarverksmiðju ríkisins, eða ella hafna boðinu um starfann og fara á biðlaun. Þegar af þeirri ástæðu fái sú málsástæða stefnanda ekki staðist, að jafnræðisreglan hafi verið brotin á starfsmönnum Áburðarverksmiðju ríkisins.

Staða stefnanda hefði orðið önnur og verri hefði hann valið þann kostinn að hafna starfi og fara á biðlaun. Framtíðarstarf hans hafi verið í húfi og hafi hann því valið betri kostinn og haldið áfram starfi sínu hjá hlutafélaginu á síst lakari kjörum, ef ekki betri en hann áður hafði.

Stefnandi greiði áfram í sama lífeyrissjóð og hann hafi gert í starfi hjá Áburðarverksmiðju ríkisins og hafi notið þess á þeim tíma, sem breytingin varð, umfram sjóðsfélaga í Lífeyrissjóði starfsmanna ríkisins, að iðgjald hafi verið greitt af öllum launum, föstum mánaðarlaunum og yfirvinnu. Einnig hafi verið leitast við að gera launakjör stefnanda og önnur starfskjör hans sem líkust því, sem hann hafi áður notið. Fjárhæð fastra mánaðarlauna og fjöldi fastra yfirvinnutíma á mánuði hafi verið óbreytt frá því sem verið hafði. Sama gildi um greiðsludag launa. Stefnandi hafi notið sömu hlunninda, svo sem greiðslu fyrir afnot af eigin bifreið og óbreyttra orlofsréttinda. Veikindaréttur hans taki mið af veikindarétti opinberra starfsmanna hverju sinni. Auk þess njóti hann nú lengri uppsagnarfrests en gildir um ríkisstarfsmenn, þ.e. 6 mánaða fyrirvara, en sjálfur geti hann sagt upp með 3ja mánaða uppsagnarfresti, eins og áður sé lýst. Stefnandi sé eftir sem áður í Lífeyrissjóði verkfræðinga. Andist stefnandi í starfi fær ekkja hans eða börn 3ja mánaða sérstaka eftirlaunagreiðslu, sem sé rýmri regla en gilt hafi samkvæmt lögum nr. 38/1954. Loks sé í ráðningarsamningi stefnanda við hlutafélagið ákvæði um gerðardóm, sem ekki tíðkist hjá ríkisstarfsmönnum.

Stefndi hafnar ennfremur þeirri staðhæfingu stefnanda, að kjör og réttindi á hinum almenna vinnumarkaði og í nýja starfinu sé öll önnur og þá væntanlega

verri en gildi um starfsmenn ríkisins. Lagapróun og kjarasamningar undanfarinna áratuga hafi leitt til þess, að mjög hafi dregið saman í þessum efnunum. Til stuðnings þessu vekur stefndi athygli á því, að önnur kjaraatriði séu hagstæðari á almennum vinnumarkaði eða persónulegum ráðningarsamningum, s.s. mun lengri uppsagnarfrestur, þótt þar sé biðlaunarétti ekki til að dreifa. Uppsagnarfrestur stefnanda hafi í starfi hans hjá Áburðarverksmiðju ríkisins verið þrír mánuðir, en í ráðningarsamningi hans við hlutafélagið hafi verið horft til áunnins biðlaunaréttar, sem fallið hafði niður, þegar stefnandi tók boðinu um áframhaldandi störf hjá félaginu og uppsagnarfrestur af hálfu vinnuveitandans því ákveðinn 6 mánuðir. Stefnandi hafi með öðrum orðum haldið áunnum biðlaunarétti sínum og njóti betri uppsagnarréttar en hann áður hafði.

Í greinargerð með frumvarpi til laga nr. 38/1954 sé tekið er fram um 14. gr., að biðlaunaréttur sé í raun framlengdur eða ríflegur uppsagnarfrestur (sbr. Alþt. A 1953, bls. 410), sbr. einnig dóma Hæstaréttar um þetta efni (Hrd. 1995.2342 og Hrd. 1996.4045).

Þá hafi löggjöf á félagsmálasviðinu tekið umtalsverðum breytingum frá árinu 1954. Launþegar njóti nú réttar til bóta úr Atvinnuleysistryggingarsjóði, gagnstætt því sem gildi um ríkisstarfsmenn, sem njóti biðlauna. Af hálfu löggjafans sé þannig litið á, að biðlaun frá ríkinu komi í stað atvinnuleysisbóta á því tímabili.

Með lögum nr. 77/1993 um réttarstöðu starfsmanna við aðilaskipti að fyrirtækjum svo sem vegna samruna o.s.frv. hafi aðstaða launþega á hinum almenna vinnumarkaði breyst mjög til batnaðar. Launþegum sé nú tryggt starf hjá hinum nýja vinnuveitanda á óbreyttum kjörum, sbr. 1. mgr. 2. gr. og 3. gr. tilvitnaðra laga.

Stefndi heldur því fram með hliðsjón af framanrituðu, að öll skilyrði, er felist í 6. gr. laga nr. 89/1994, hafi verið uppfyllt, þannig að biðlaunaréttur 14. gr. laga nr. 38/1954 geti ekki átt við gagnvart stefnanda.

Varakröfu sína kveður stefndi setta fram, fallist dómurinn ekki á aðalkröfu hans. Stefnandi styður varakröfuna þeim rökum að líta verði til þess, að atvinnuöryggi stefnanda hafi verið tryggt með 6. gr. laga nr. 89/1994 og honum hafi þannig verið að mestu bættir þeir fjárhagslegu hagsmunir, er felist í 14. gr. laga nr. 38/1954. Einnig verði að hafa hliðsjón af hinum langa uppsagnarfresti stefnanda hjá hlutafélaginu í þessu tilliti. Beita verði tilvitnaðri 14. gr. í þessu sambandi á sama hátt og væri um að ræða verr launað starf á vegum ríkisins á biðlaunatíma, eins og lagagreinin mæli fyrir um. Þegar allt sé virt, virðist raunar erfitt að rökstyðja, að stefnandi hafi orðið fyrir fjárhagslegu tjóni.

*Forsendur og niðurstaða.*

Ágreiningur málsaðila felst í því álítaefni, hvort biðlaunaréttur stefnanda hafi

fallið niður við ráðningu hans til hlutafélagsins Áburðarverksmiðjunnar hf. hinn 1. júlí 1994 með vísan til ákvæðis 6. gr. laga nr. 89/1994.

Óumdeilt er, að stefnandi naut í starfi sínu hjá Áburðarverksmiðju ríkisins réttarstöðu opinberra starfsmanna samkvæmt lögum nr. 38/1954.

Pau lagaákvæði, sem hér reynir einkum á, eru annars vegar áðurnefnd 6. gr. laga nr. 89/1994 og hins vegar 14. gr. laga nr. 38/1954.

Tilvitnuð 6. gr. hljóðar svo: „Fastráðnum starfsmönnum Áburðarverksmiðju ríkisins skal boðið sambærilegt starf hjá hinu nýja hlutafélagi og þeir gegndu áður hjá Áburðarverksmiðju ríkisins. Ákvæði 14. gr. laga nr. 38/1954, um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins, á því ekki við um þá starfsmenn“. Lagaákvæði þetta á sér hliðstæðu í ýmsum lögum, þar sem ríkisfyrirtækjum hefur verið breytt í hlutafélag, s.s. í 3. gr. laga nr. 45/1989 um stofnun hlutafélags um ríkisprentsmiðjuna Gutenberg, 4. gr. laga nr. 28/1993 um stofnun hlutafélags um Sementsverksmiðju ríkisins, 7. gr. laga nr. 20/1993 um stofnun hlutafélags um Síldarverksmiðju ríkisins, 3. gr. laga nr. 75/1994 um stofnun hlutafélags um Lyfjaverslun ríkisins.

Ákvæði 1. mgr. 14. gr. starfsmannalaga nr. 38/1954, sem hér kemur til álita er svohljóðandi: „Nú er staða lögð niður, og skal þá starfsmaður jafnan fá föst laun, er starfanum fylgdu, greidd í 6 mánuði frá því að hann lét af starfi, ef hann hefur verið í þjónustu ríkisins skemur en 15 ár, en í 12 mánuði, eigi hann að baki lengri þjónustualdur, enda hafi hann þá ekki hafnað annarri sambærilegri stöðu á vegum ríkisins.“

Við breytingu á rekstrarformi Áburðarverksmiðju ríkisins í hlutafélag hinn 1. júlí 1994 á grundvelli laga nr. 89/1994 var staða stefnanda lögð niður í skilningi 14. gr. starfsmannalaganna. Við ráðningu sína til hlutafélagsins naut stefnandi því ekki lengur þeirra réttinda, sem starfsmannalögin veittu, né heldur bar hann skyldur samkvæmt þeim.

Því verður að taka afstöðu til þess, hvort 6. gr. laga nr. 89/1994 sé þess valdandi, að biðlaunaréttur stefnanda falli niður, eins og stefndi byggir á.

Þegar frumvarp til laga nr. 89/1994 var til meðferðar í landbúnaðarnefnd Alþingis, sendi stjórn starfsmannafélags Áburðarverksmiðju ríkisins (S.F.Á.) nefndinni bréf. Í bréfinu segir m.a. svo varðandi 6. gr. frumvarpsins: „Stjórnin leggur áherslu á að tryggt sé að með ákvæði 6. greinar frumvarpsins sé ekki verið að brjóta á lögbundnum og áunnum réttindum starfsmanna... Stjórn S.F.Á. fær ekki annað séð en að önnur málsgrein 6. greinar frumvarpsins skerði áunnin réttindi ákveðins hóps starfsmanna og því beri að fella hana niður.“

Fyrir liggur, að Teitur Gunnarsson var kvaddur á fund landbúnaðarnefndar Alþingis sem fulltrúi starfsmanna verksmiðjunnar, ásamt Hákonni Björnssyni og fleirum til umræðu um umrædda 6. gr. Þeir greindu dóminum frá því, að nefndinni hafi verið gert það ljóst að verið væri að reyna að afnema biðlaunaréttindi

ákveðins hóps starfsmanna og þeirri skoðun komið á framfæri við nefndarmenn, að hæpið væri að mati ýmissa lögfræðinga, sem leitað hafi verið til, að 6. gr. frumvarpsins fengi staðist. Hákon Björnsson var áður forstjóri Áburðarverksmiðju ríkisins en Teitur Gunnarsson gegndi áður starfi framleiðslustjóra ríkisfyrirtækisins. Báðir voru þeir ráðnir til samsvarandi starfa hjá hlutafélaginu og þeir áður gegndu og hafa báðir höfðað mál gegn ríkinu til greiðslu biðlauna.

Stefnandi bar það fyrir dómi, að á fundi 30. júní 1994, þegar breytingarnar á rekstrarformi verksmiðjunnar voru kynntar, hafi komið fram fyrirspurn til Sveins Snorrasonar stjórnarformanns hlutafélagsins um biðlaunaréttinn og hafi hann gefið þau svör, að þar væri við fyrri rekstraraðila að eiga, en ekki hlutafélagið sjálft. Framburður þeirra Hákonar Björnssonar og Teits Gunnarssonar var samhljóða framburði stefnanda að þessu leyti. Sveinn Snorrason minntist þess ekki í skýrslu sinni fyrir dóminum, að þetta atriði hafi borið að með þessum hætti, heldur taldi hann sig hafa verið að svara fyrirspurn um það, hvaða úrræði þeir ættu, sem veldu þann kostinn að ráða sig ekki til hlutafélagsins. Þeir myndu verða að sækja rétt sinn til ríkisins.

Stefnandi gat þess í skýrslu sinni, að biðlaunaréttur hans hafi ekki komið til umræðu, þegar hann gerði ráðningarsamninginn við hlutafélagið og því síður borið á góma, að lenging uppsagnarfrests úr 3 mánuðum í fyrri starfskjörum hans í 6 mánuði í ráðningarsamningnum hafi á nokkurn hátt tengst brottfalli biðlaunaréttar. Stefnandi bar það enn fremur, að hann hefði engan fyrirvara gert í sambandi við meintan biðlaunarétt sinn við gerð ráðningarsamningsins. Hákon Björnsson, forstjóri hlutafélagsins, sem annaðist gerð ráðningarsamningsins við stefnanda, staðfesti fyrir dómi, að þessi tilgreinda breyting á ráðningarkjörum stefnanda hafi að hans mati ekki staðið í neinu sambandi við brottfall biðlaunaréttar.

Sé litið til launakjara stefnanda hjá hlutafélaginu, með hliðsjón af umræddri 6. gr. laga nr. 89/1994, er óumdeilt, að hann naut sömu launa hjá hlutafélaginu og hann áður fékk sem starfsmaður Áburðarverksmiðju ríkisins og flest önnur starfskjör hans voru sambærileg í hinni nýju stöðu og jafnvel betri í ýmsu tilliti. Eitt er það kjaraatriði í ráðningarsamningi hans við hlutafélagið, sem telja verður að feli í sér verulega skerðingu. Um er að ræða ákvæði í 9. gr. ráðningarsamningsins sem varðar samkeppnishömlur. Ákvæðið er svohljóðandi: „Eins lengi og forstöðumaður rannsóknastofu er í starfi hjá félaginu og allt að tveimur árum eftir að hann hefur hætt starfi hjá félaginu gilda eftirfarandi samkeppnishömlur. a) Forstöðumanni rannsóknastofu er óheimilt, án skriflegs samþykkis frá stjórn félagsins, að hafa beint eða óbeint fjárhagslega hagsmuni í nokkru félagi eða fyrirtæki sem að einhverju leyti er í samkeppni við fyrirtækið eins og það er rekið á þeim tíma. b) Einnig er forstöðumanni rannsóknastofu óheimilt að ráða sig hjá eða að vinna fyrir slíkt félag, sem stjórnarmaður, starfsmaður eða ráðgjafi.“

Stefndi heldur því fram í þessu sambandi, að ákvæði þetta hafi í raun ekki falið í sér breytingu á kjörum stefnanda frá fyrra réttarsambandi. Hann hafi verið bundinn þagnarskyldu samkvæmt 32. gr. laga nr. 38/1954 og sú skylda sé óbreytt, þótt starfsmaður láti af starfi, sbr. niðurlagsákvæði tilvitnaðrar lagagreinar. Ennfremur bendir stefndi á 34. gr. sömu laga, sem feli í sér samsvarandi takmörkun á athafnafrelsi ríkisstarfsmanna í atvinnulegu tilliti og mælt sé fyrir um í 9. gr. ráðningarsamningsins.

Ljóst þykir, að umrætt ákvæði í ráðningarsamningi stefnanda sé mun víðtækara og feli í sér mun meiri skerðingu fyrir hann en sú lagaskylda, sem 32. gr. og 34. gr. starfsmannalaga mæla fyrir um, einkum sé það virt að stefnandi gegnir sérhæfðu starfi og atvinnumöguleikar hans hérlandis eru takmarkaðir. Samkvæmt b-lið 9. gr. eru atvinnumöguleikar hans þrengdir til muna, kjósi hann að hverfa til annarra starfa.

Þá byggir stefndi á því, að stefnanda hafi verið bætt að fullu brottfall biðlaunaréttar með því að uppsagnarfrestur hans hafi verið lengdur til samræmis við þann biðlaunarétt sem hann naut í fyrra starfi.

Að mati dómsins er biðlaunaréttur annars eðlis en uppsagnarréttur og því sé ekki hægt að leggja þessi tvö kjaraatriði að jöfnu. Komi þetta skýrast fram í því, að hlutafélag geti orðið gjaldþrota og þá sé lengdur uppsagnarfrestur harla lítills virði, sbr. 5. gr. laga nr. 53/1993. Íslenska ríkið og fyrirtæki eða stofnanir á þess vegum sé varanlegri og traustari vinnuveitandi og vandséð er að þar geti komið til gjaldþrota.

Þegar allt það er virt sem að framan er rakið, þykir stefndi ekki hafa sýnt fram á það með öyggjandi hætti, að starf stefnanda hjá Áburðarverksmiðjunni hf. sé sambærilegt fyrra starfi hans og stefnandi njóti jafngóðra starfskjara og annarra réttinda sem í fyrra starfi hans hjá Áburðarverksmiðju ríkisins. Þvert á móti virðast starfskjör stefnanda hafa skerst í mörgu tilliti.

Því verður að telja að 6. gr. laga nr. 89/1994 verði ekki beitt gagnvart stefnanda.

Ekki verður heldur litið svo á, að stefnandi hafi svipt sig rétti til biðlauna með því að láta hjá líða að gera fyrirvara um biðlaun sín, þegar hann réð sig til starfa hjá hlutafélaginu og undirritaði ráðningarsamning sinn, eins og stefndi heldur fram.

Mál af þessu tagi hafa komið til kasta dómstóla og hefur Hæstiréttur fellt dóm um álítaefnið, sbr. Hæstaréttardóma 1996, bls. 3417, og einnig til hliðsjónar Hæstaréttardóma 1996, bls. 3169. Í fyrrnefndum dómi Hæstaréttar var deilt um gildi 7. gr. laga nr. 20/1993 en þau varða breytingu Síldarverksmiðju ríkisins í hlutafélag. Í niðurlagsorðum Hæstaréttar segir m.a. svo: „Dómstólar hafa túlkað 14. gr. laga nr. 38/1954 svo, að biðlaunaréttur sé fyrir hendi við niðurlagningu stöðu, þótt sá starfi sem stöðunni fylgdi, verði áfram ræktur á vegum annars aðila

en ríkisins, sbr. til dæmis H.1964.936 og H.1990.452. Þótt laun og viðfangsefni í hinni nýju stöðu séu þau sömu og í hinni eldri, verður nýja staðan ekki talin sambærileg hinn fyrri, ef hin sérstöku réttindi samkvæmt lögum nr. 38/1954 eru ekki fyrir hendi í nýju stöðunni.“

Þau sérstöku réttindi, sem vísað er til í dómi Hæstaréttar, eru m.a. biðlaunaréttindi þau, sem deilt er um í máli þessu og 14. gr. laga nr. 38/1954 fjallar um. Stefnandi hefur ekki fallið frá þessum rétti með beinum eða óbeinum hætti. Ekki verður talið, að stefnandi hafi fyrirgert rétti sínum að þessu leyti með því að láta hjá líða að gera fyrirvara um biðlaunarétt sinn við gerð ráðningarsamnings síns.

Ekki verður önnur ályktun dregin af dómafordæmum Hæstaréttar en að sú stefna hafi þar verið mörkuð, að fastir starfsmenn ríkisins verði ekki sviptir áunnum réttindum sínum með lögum, sem beinast að þröngum hópi ríkisstarfsmanna. Verður ekki annað séð en jafnréttissjónarmið hafi þar verið ráðandi og einnig sé á því byggt, að viðkomandi starfsmenn hafi öðlast stjórnarskrárvarinn rétt samkvæmt 72. gr. stjórnskipunarlaganna nr. 33/1944 með síðari breytingum, til þeirra starfskjara, sem þeir nutu sem ríkisstarfsmenn, sem þeir verði ekki sviptir bótalaust.

Í lögum þeim, sem Alþingi hefur sett á undanförunum árum og fjalla um breytingu ríkisstofnunar í hlutafélag, hefur komið skýrt fram sá vilji löggjafans, að ríkisstarfsmenn skuli sviptir rétti til biðlauna, ráði þeir sig til sambærilegra starfa hjá viðkomandi hlutafélagi. Þessum viðhorfum hefur Hæstiréttur hafnað, samanber niðurlagsorð réttarins í dómi 1996, bls. 3417, sem áður er vísað til.

Niðurstaða dómsins er því sú, að fallist er á kröfur stefnanda á hendur stefnda, enda hefur stefndi ekki mótmælt kröfu stefnanda tölulega.

Ákvörðun dómsins varðandi dráttarvaxtakröfu stefnanda er eftirfarandi. Stefnandi tók við starfi hjá Áburðarverksmiðjunni hf. hinn 1. júlí 1994, án þess að gera fyrirvara um rétt sinn til biðlauna eða gera stefnda á annan hátt viðvarð um það, að hann hygðist halda þeim biðlaunarétti sínum til laga. Stefndi hafði því réttmæta ástæðu til að ætla með hliðsjón af 6. gr. laga nr. 89/1994, að stefnandi hefði fallið frá rétti sínum til biðlauna.

Með bréfi til fjármálaráðuneytisins dags. 27. febrúar 1997 krefur Gunnar Jónsson hrl. stefnda um biðlaun fyrir hönd stefnanda og annarra starfsmanna, sem eins var komið fyrir. Með hliðsjón af þessu aðgerðarleysi stefnanda og með vísan til 3. mgr. 9. gr. vaxtalaga nr. 25/1987 þykir rétt, að dráttarvextir reiknist af tildæmdri fjárhæð frá 27. mars 1997 til greiðsludags.

Samkvæmt 130. gr. laga nr. 91/1991 ber að dæma stefnda til að greiða stefnanda málskostnað, sem ákveðist kr. 290.000, þar með talinn virðisaukaskattur.

Skúli J. Pálmason kvað upp þennan dóm.

## D ó m s o r ð :

Stefndi, ríkissjóður Íslands, greiði stefnanda, Páli A. Höskuldssyni, kr. 1.281.039, auk dráttarvaxta samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 27. mars 1997 til greiðsludags.

Stefndi greiði stefnanda kr. 290.000 í málskostnað.

---